

Macheront – odkrycie i historia badań archeologicznych

Győző Vörös

Węgierska Akademia w Jerozolimie • Papieska Rzymska Akademia Archeologii

gyozo.voros@mfa.gov.hu <https://orcid.org/0009-0003-2981-5019>

Twierdza Macheront (*Machaerus*) zajmuje szczególne miejsce w historii regionu oraz w tradycji biblijnej. Z tym właśnie miejscem łączy się wydarzenie opisane w Ewangeliach – uwięzienie i egzekucja św. Jana Chrzciciela. Narracja ewangeliczna (Mk 6, 14–29; Mt 14, 1–12) wyróżnia się na tle innych przekazów Nowego Testamentu, ponieważ posiada równoległe świadectwo w źródle pozabiblijnym z tej samej epoki. Żydowski historyk z I wieku Józef Flawiusz w *Dawnych dziejach Izraela* (XVIII, 5, 2) opisuje aresztowanie przez tetrarchę Heroda Antypasa Jana Chrzciciela oraz jego śmierć w twierdzy Macheront. Informację tę przywołuje później również Euzebiusz z Cezarei w *Historii kościelnej* (I, 11).

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi historii odkrycia Macherontu oraz kolejnych etapów jego eksploracji, aż po najnowsze prace badawcze, a także przedstawienie aktualnego stanu badań archeologicznych, którymi obecnie kieruje autor jako dyrektor misji. Ukazanie zarówno dziejów badań, jak i ich współczesnych rezultatów pozwala lepiej zrozumieć znaczenie tej twierdzy w historii regionu oraz jej wyjątkową rolę jako miejsca związanego z tradycją biblijną i wydarzeniami z życia św. Jana Chrzciciela.

1. Starożytne źródła i współczesne badania nad Macherontem

Macheront był dobrze znany starożytnym autorom. Wspominają go m.in. Strabon (*Geographica*, XVI, 2, 40) oraz Pliniusz Starszy, który

w *Historii naturalnej* (V, 15–16) podkreśla jego strategiczne znaczenie, określając go – zaraz po Jeruzolimie – jako najpotężniej ufortyfikowane miejsce w Judei. Najobszerniejsze informacje o tej twierdzy przekazał jednak Józef Flawiusz w *Wojnie żydowskiej* (I, 8, 6; II, 18, 6; VII, 6, 2; VII, 6, 4), gdzie opisuje zarówno jej funkcję militarną, jak i losy podczas wojny żydowsko-rzymskiej. Do tej tradycji nawiązywali także pisarze wczesnochrześcijańscy, między innymi Orygenes (*Contra Celsum*, I, 47) oraz, ponownie, Euzebiusz.

Choć Ewangelie nie wymieniają nazwy Macheront wprost, ich opisy wydarzeń związanych z uwięzieniem Jana Chrzciciela – zwłaszcza w relacji Marka (Mk 6, 14–29) – odpowiadają przekazowi Flawiusza i stanowią jego cenne uzupełnienie. W ten sposób tradycja biblijna i historiografia starożytna wspólnie wskazują na tę herodiańską twierdzę jako miejsce jednego z najbardziej dramatycznych epizodów w historii początków chrześcijaństwa.

Znaczenie Macherontu potwierdziły także współczesne badania archeologiczne. W ciągu 57 lat prac archeologicznych (1968–2025) kilka międzynarodowych zespołów prowadziło tam systematyczne badania. Pierwsze wykopaliska rozpoczęły w roku 1968 archeolodzy z Southern Baptist Theological Seminary. W latach 1978–1981 oraz 1992–1993 prace kontynuowali badacze ze Studium Biblicum Franciscanum w Jeruzolimie. Od roku 2009 projekt prowadzony jest przez Węgierską Akademię Sztuki we współpracy z jordańskim Departamentem Starożytności, Studium Biblicum Franciscanum, École biblique et archéologique française de Jérusalem oraz Cobb Institute of Archaeology na Mississippi State University.

Rezultatem tych badań było odsłonięcie rozległych pozostałości ufortyfikowanego miasta królewskiego i pałacowej cytadeli z czasów Heroda, dominujących nad krajobrazem Morza Martwego. Odkrycia te umożliwiły lepsze poznanie zarówno znaczenia militarnego Macherontu, jak i jego roli w wydarzeniach znanych z tradycji ewangelicznej – w tym sceny tańca księżniczki Salome i egzekucji Jana Chrzciciela.

2. Dzieje Macherontu: od twierdzy hasmonejskiej do ponownego odkrycia w czasach nowożytnych

Początkowo Macheront funkcjonował krótko jako twierdza wzniesiona przez władców hasmonejskich, która została zniszczona przez Rzymian. Jedno pokolenie później Herod Wielki odbudował to miejsce, zakładając tam miasto z potężnie ufortyfikowanym pałacem królewskim na szczycie góry, wzniesionym na pozostałościach dawnej fortecy hasmonejskiej. Dwa pokolenia później kompleks ten uległ zniszczeniu podczas najazdu Nabatejczyków. Na ruinach herodiańskiej cytadeli powstał następnie wczesnorzymski garnizon wojskowy, który wraz z odbudowanym dolnym miastem stał się schronieniem dla powstańców w czasie pierwszej wojny żydowskiej. Po zakończeniu konfliktu, w latach 71–72 po Chrystusie, Macheront został ponownie zdobyty i zniszczony przez wojska rzymskie, w których uczestniczył Legion X Fretensis pod dowództwem legata i namiestnika Judei Luciliusa Bassusa. Po tym wydarzeniu twierdza popadła w ruinę i przez wiele stuleci zniknęła z pamięci oraz z map regionu.

Dopiero po około 1735 latach zapomnienia 17 stycznia 1807 roku niemiecki podróżnik i badacz Ulrich Jasper Seetzen (1767–1810) zdołał prawidłowo rozpoznać ruiny starożytnej królewskiej twierdzy Macheront. Swoją identyfikację oparł częściowo na opisach przekazanych przez Józefa Flawiusza, a częściowo na nazwie pobliskiej wioski Mkaur (obecnie wymawianej Mukawer), w której dostrzegł etymologiczne echo starożytnej nazwy. W środowisku naukowym panuje dziś zasadnicza zgoda, że to właśnie Seetzen jako pierwszy ponownie odkrył i właściwie zidentyfikował miejsce dawnej cytadeli. Jego opis został opublikowany dopiero 44 lata po śmierci podróżnika w 1854 roku w Berlinie (Seetzen, 1854, s. 330). Późna publikacja nie zmienia faktu, że to właśnie Seetzen ponownie wprowadził Macheront do naukowego obiegu: nie tylko opisał go w swojej pośmiertnie wydanej monografii, lecz także dokładnie zaznaczył jego lokalizację na mapie regionu Morza Martwego przygotowanej jeszcze w 1810 roku i wydrukowanej w Gotha w Turynii (Seetzen, 1810).

Seetzen rozpoznał więc jako Macheront samotną górę dominującą nad Morzem Martwym, której położenie oraz ukształtowanie

odpowiadały opisom przekazanym przez Strabona, Pliniusza Starszego, a przede wszystkim Józefa Flawiusza w odniesieniu do hasmonejsko-herodiańskiej twierdzy. Widoczne na powierzchni pozostałości oraz charakterystyka topograficzna zgadzały się z informacjami ze źródeł z I wieku. Identyfikacja oparta na analizie nazewnictwa i geografii miała jednak charakter pośredni. Bez potwierdzenia archeologicznego pozostawała jedynie dobrze uzasadnioną hipotezą naukową.

3. Archeologiczne potwierdzenie lokalizacji Macherontu: odkrycie Augusta Strobla

Rozstrzygający dowód pojawił się dopiero 158 lat później, gdy niemiecki uczony August Strobel (1930–2006) przeprowadził wizję lokalną stanowiska. W październiku 1965 roku trzydziestopięcioletni wówczas badacz po raz pierwszy dotarł na wciąż nieprzebadany szczyt Macherontu. Stojąc na wysokim, spłaszczonym wierzchołku góry, Strobel zauważył biegnącą wokół wzgórza linię kamieni przypominającą mur. Zwróciło to jego uwagę, ponieważ układ ten obejmował niemal cały obszar wokół cytadeli. Na tej podstawie wysunął hipotezę – później w pełni potwierdzoną – że sztucznie ułożone kamienie stanowią pozostałości rzymskiej linii oblężniczej wzniesionej w 72 roku n.e. u schyłku wojny rzymsko-żydowskiej (Strobel, 1974, s. 101–102). To spostrzeżenie stanowiło pierwszy bezpośredni argument archeologiczny potwierdzający, że charakterystyczny stożkowaty masyw górski w pobliżu wsi Mukawer wraz z ruinami na jego szczycie należy utożsamiać z antyczną twierdzą Macheront.

Odkrycie Augusta Strobla (1968) stanowiło przełom w badaniach nad Macherontem i było najważniejszym osiągnięciem naukowym dotyczącym tego miejsca od czasu identyfikacji dokonanej przez Ulricha Jaspersa Seetzena.

Rozpoznał on więc w terenie wczesnorzymski wał oblężniczy (łac. *circumvallatio*) o długości około 3,5 km, bardzo zbliżony do znanej linii oblężniczej wokół Masady – w istocie jej równoległy odpowiednik, wzniesiony przez ten sam legion rzymski. Na tej podstawie wysunął

przekonujący wniosek, że starożytna twierdza herodiańska Macheront musiała znajdować się w centrum tego rozległego systemu oblężniczego, obejmującego piętnaście rzymskich obozów wojskowych. Dodatkowym potwierdzeniem tej identyfikacji był niedokończony nasyp oblężniczy, który odpowiada opisom oblężenia Macherontu przekazanym przez Józefa Flawiusza w relacji dotyczącej wydarzeń z lat 71–72 po Chrystusie.

Szczególne znaczenie miało ustalenie, że twierdza była oblegana przez Legion X Fretensis – ten sam oddział, który wkrótce potem zdobył Masadę. Źródła starożytne wskazują, że jedynym miejscem w Transjordanii, gdzie w okresie wczesnorzymskim Dziesiąty Legion prowadził oblężenie, był właśnie Macheront. Zidentyfikowany wał oblężniczy stał się więc kluczowym elementem pozwalającym na ostateczne potwierdzenie lokalizacji starożytnej twierdzy jeszcze przed rozpoczęciem systematycznych wykopalisk.

4. Nowy etap badań nad Macherontem po wojnie sześciodniowej (1967)

Wydarzenia polityczne drugiej połowy XX wieku w nieoczekiwany sposób przyczyniły się do rozwoju badań archeologicznych w regionie. Po trzeciej wojnie arabsko-izraelskiej (5–10 czerwca 1967), znanej jako wojna sześciodniowa, Królestwo Jordanii znalazło się w niezwykle trudnej sytuacji politycznej i społecznej. Utrata Jerozolimy wraz z zachodnim brzegiem Jordanu oraz napływ licznych uchodźców palestyńskich głęboko wstrząsnęły państwem. Jednocześnie moment ten zapoczątkował nowy etap badań archeologicznych w Transjordanii. Region ten, wcześniej pozostający na uboczu głównych ośrodków naukowych związanych z Jerozolimą, zaczął rozwijać własną infrastrukturę badawczą.

W następnych latach w Haszymidzkim Królestwie Jordanii powstało kilka międzynarodowych instytutów archeologicznych. Pierwszym był założony w Ammanie w 1968 roku American Center of Research (ACOR). Wkrótce pojawiły się również instytucje brytyjskie (CBRL), francuskie (IFPO), niemieckie (GPIA) oraz włoskie (FAI). Ten ostatni instytut był

związany z franciszkańskim ośrodkiem archeologicznym działającym przy klasztorze na Górze Nebo, należącym do Kustodii Ziemi Świętej. Jego wieloletnimi dyrektorami byli ojcowie Bellarmino Bagatti OFM (1905–1990) oraz Michele Piccirillo OFM (1944–2008).

Wojna sześciodniowa pozostawiła widoczne ślady bezpośrednio na samym stanowisku Macherontu. Na szczycie góry powstał wówczas długi okop wojskowy – około trzydziestometrowy, zygzakowaty rów strzelecki biegnący mniej więcej w osi wschód–zachód i mający nieco ponad metr głębokości. Pierwszą fotografię tej konstrukcji wykonał w 1968 roku Jerry Vardaman, określając ją mianem *fatal trenches* („śmiertelne okopy”). Rów ten powstał w czerwcu 1967 roku i został wykopany przez fedainów, lokalnych bojowników stawiających opór wojskom izraelskim.

Dwa tysiące lat po powstaniu zelotów szczyt Macherontu – od starożytności znany ze swojego strategicznego znaczenia – ponownie stał się punktem oporu. W 1967 roku był on miejscem walk, tym razem przeciw nowym władcom Jerozolimy: nie Rzymianom, lecz nowemu państwu izraelskiemu.

Ponieważ góra Macheront, wznosząca się około 1150 metrów ponad poziom Morza Martwego, posiada wyjątkowe położenie geograficzne¹, fedaini mogli z jej szczytu obserwować ruchy izraelskich wojsk lądowych i lotnictwa, choć nie byli w stanie skutecznie im się przeciwstawić. Pozostawione przez nich okopy okazały się jednak nieoczekiwanie użyteczne dla archeologów. Stały się swoistymi „pierwszymi sondami”, odsłaniającymi warstwy stanowiska i pozwalającymi zajrzeć w przeszłość cytadeli. Właśnie w odniesieniu do tego wojennego rowu z 1967 roku pierwsi badacze wytyczyli dwa podstawowe sektory wykopaliskowe: obszar A przy jego wschodnim krańcu oraz obszar B przy krańcu zachodnim.

¹ Ze szczytu rozciąga się szeroka panorama obejmująca m.in. Al-Salt (starożytny Saltus) na północy, Masadę na południu oraz Alexandrium–Sartabę, Jerycho, Jerozolimę, Betlejem i góry Hebronu na Zachodnim Brzegu.

5. Pierwsze wykopaliska na Macheroncie: ekspedycja E. Jerry'ego Vardamana (1968)

Pierwszy w historii naukowy zespół archeologiczny, który podjął badania terenowe na Macheroncie, rozpoczął prace 5 czerwca 1968 roku – dokładnie w pierwszą rocznicę wybuchu wojny sześciodniowej. Był to jednak wyłącznie przypadkowy zbieg okoliczności. Ekspedycję tworzyła grupa amerykańskich archeologów związanych z Southern Baptist Theological Seminary w Kentucky. Kierował nią pastor baptyistyczny E. Jerry Vardaman (1927–2000).

Badania prowadzone przez Vardamana w czerwcu 1968 roku trwały zaledwie trzy tygodnie, lecz zostały przeprowadzone w sposób bardzo profesjonalny. W pracach uczestniczyło czternastu wykwalifikowanych archeologów oraz liczni robotnicy miejscowi. W tym samym czasie, za zgodą rządu jordańskiego, wszystkie odkryte zabytki – łącznie 4973 artefakty – przewieziono do Stanów Zjednoczonych. Znaleźiska te, określane zbiorczo jako *Machaeriaca*, przechowywano w trzynastu dużych skrzyniach w piwnicach Cobb Institute of Archaeology na Mississippi State University. Pozostawały one nieotwierane aż do 2013 roku, kiedy autor niniejszego artykułu rozpoczął ich systematyczne opracowanie wraz z zachowanym, bardzo starannie przygotowanym archiwum dokumentacji wykopaliskowej. Było to tym bardziej znaczące, że amerykańscy badacze nigdy wcześniej nie opublikowali wyników swoich – jak się okazało – bardzo udanych prac na Macheroncie.

6. Franciszkańskie wykopaliska na Macheroncie (1978–1993): badania Corbo i Piccirillo

Powróćmy jednak do historii wykopalisk. Drugą fazę badań stanowiska stanowiły prace prowadzone w latach 1978–1981 oraz 1992–1993 przez dwóch profesorów Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie: Virgilio Corbo OFM (1918–1991) oraz jego ucznia Michele Piccirillo OFM (1944–2008). Wyniki tych prac nie mogły zostać opublikowane w pełnych raportach końcowych, ponieważ badacze oczekiwali na publikację

wcześniejszej misji amerykańskiej z 1968 roku. Mimo to ukazało się kilka krótkich raportów wstępnych, a także syntetyczne opracowania dotyczące wybranych kategorii zabytków (Corbo, 1978; Corbo, 1979; Corbo, 1980; Corbo & Loffreda, 1981). Wśród nich znalazły się studia nad ceramiką z sezonów 1978–1981 oraz nad materiałem numizmatycznym z lat 1978–1980, przygotowane przez członków zespołu Corbo: Stanislao Loffreda OFM (1996) oraz Michele Piccirillo (1980).

Od strony architektonicznej ojciec Corbo skoncentrował swoje badania przede wszystkim na cytadeli. Najważniejszym rezultatem jego prac było sporządzenie pierwszego szkicowego planu wnętrza ufortyfikowanego herodiańskiego pałacu królewskiego na szczycie góry. Kierowana przez niego włoska misja archeologiczna jako pierwsza opublikowała wyniki badań wskazujące, że położony na wschód od Morza Martwego zamek Macheront był jednym z dekorowanych mozaikami pałaców-fortec wzniesionych przez Heroda Wielkiego.

Franciszkanie byli również pierwszymi badaczami, którzy – na podstawie danych architektonicznych, ceramicznych i numizmatycznych – potwierdzili w raportach wstępnych przekazy Józefa Flawiusza dotyczące obecności hasmonejskiej w tym miejscu oraz wydarzeń związanych z pierwszym powstaniem żydowskim. Do najbardziej spektakularnych odkryć należały: mozaika tepidarium w herodiańskiej łaźni królewskiej (najstarszy znany przykład sztuki mozaikowej na terenie Jordanii) oraz odsłonięcie dziedzińca pałacowego z zachowanymi jedenastoma odciskami kolumn doryckich na stylobatach, z których jedna zachowała nawet bazę kolumny *in situ*.

Ekspedycja kierowana przez Virgilia Corbo była dużym sukcesem badawczym, lecz nie doczekała się pełnego raportu końcowego, ponieważ – jak wspomniano – jej kierownik nadal oczekiwał na publikację wyników wcześniejszej misji Amerykanów.

Drugie wykopaliska franciszkańskie rozpoczęły się w latach 1992–1993, zaledwie pół roku po śmierci Corbo. Ich kierownictwo objął jego uczeń ojciec Michele Piccirillo, który równolegle w latach 1991–1994 prowadził badania w oddalonej o około kilometr bizantyńskiej osadzie Mukawer (Piccirillo, 1995; Marino, Martella & Fitiani, 2017). W trakcie tych prac dokonano dwóch szczególnie istotnych odkryć na

szczycie Macherontu. Po pierwsze, całkowicie odsłonięto wielką herodiańską cysternę o głębokości 9,5 m i powierzchni około 70 m², znajdującą się w centrum dziedzińca pałacowego; na jej dnie odkryto cenne elementy architektoniczne należące do wystroju pałacu. Po drugie, dzięki staraniom Piccirillo w Departamencie Starożytności Jordanii zbudowano drogę umożliwiającą dogodny dostęp na szczyt cytadeli.

Przedwczesna śmierć ojca Piccirillo w 2008 roku sprawiła jednak, że także on nie zdążył opublikować pełnych wyników swoich badań, pozostawił jedynie bardzo krótkie podsumowanie udostępnione w internecie w 2004 roku (zob. publikacje członków jego zespołu: Bianchi & Faggella, 1993; Marino, Martella & Fitiani, 2017; z konkluzją: Vörös, 2022, s. 218–241). Zachowane archiwa graficzne i fotograficzne franciszkańców w Jerozolimie oraz powiązany z nimi materiał archeologiczny, przechowywany w magazynach klasztoru na Górze Nebo, został później opracowany, przeanalizowany i przygotowany do publikacji przez zespół prowadzony przez autora tego artykułu przy pełnym wsparciu naukowym badaczy ze Studium Biblicum Franciscanum (wyniki badań archeologicznych włosko-franciszkańskiej misji: Vörös, 2013, s. 100–141; Vörös, 2015, s. 264–271; Vörös, 2019, s. 337–449).

Jak wspomniano wcześniej, sytuację po śmierci ojca Piccirillo komplikował fakt, że dwa pokolenia franciszkańskich archeologów odeszły, nie pozostawiając pełnych raportów z prowadzonych wykopalisk, co wynikało z tego, iż pierwsza ekspedycja terenowa z 1968 roku, zorganizowana przez amerykańskich baptystów, nigdy nie została naukowo opracowana ani opublikowana – nawet w formie pojedynczego artykułu. W rezultacie przez blisko cztery dekady, aż do śmierci ojca Piccirillo w 2008 roku, przeprowadzono siedem sezonów badań archeologicznych, jednak mimo znacznego zakresu prac wiedza o ich szczegółowych wynikach pozostawała znikoma i praktycznie nieobecna w literaturze naukowej.

Wiele cennych informacji zdawało się zostać bezpowrotnie utraczonych wraz z odejściem trzech głównych badaczy – w tym także pastora baptystycznego Jerry’ego Vardamana, który zmarł w 2000 roku. W tej sytuacji istniało realne zagrożenie, że archeologiczne dziedzictwo częściowo odsłoniętej cytadeli Macherontu ulegnie trwałemu zapomnieniu.

Taki stan rzeczy mógł nawet podważyć status stanowiska jako autentycznego miejsca historycznego, identyfikowanego z wydarzeniami znanymi z przekazów ewangelicznych. Odślonięte już zabytki mogłyby wówczas utracić swój kontekst archeologiczny, a wraz z nim znaczną część wartości naukowej. Tymczasem prace badawcze były wciąż dalekie od zakończenia.

7. Macheront w świetle współczesnych badań archeologicznych (2009–2025)

W 2009 roku badania archeologiczne na Macheroncie rozpoczął autor tego artykułu. Prace koncentrowały się przede wszystkim na szczegółowej dokumentacji cytadeli z wykorzystaniem nowoczesnych metod badawczych, takich jak fotografia cyfrowa, dokumentacja rysunkowa, skanowanie 3D oraz prospekcja z użyciem dronów. Analizy architektoniczne i stratygraficzne umożliwiły wyróżnienie trzech głównych faz historycznych stanowiska oraz odtworzenie kolejnych etapów rozwoju jego zabudowy. Na tej podstawie przygotowano cyfrowe modele trójwymiarowe i pierwsze wiarygodne rekonstrukcje architektoniczne Macherontu, uzupełnione porównaniami z innymi twierdzami herodiańskimi w Judei.

W trakcie badań wykorzystano dane pochodzące z wcześniejszych kampanii wykopaliskowych. Autor artykułu uznał za swój moralny obowiązek pośmiertnie opublikować wyniki prac zmarłych kolegów jako wyraz uznania dla ich dorobku naukowego oraz osobistego wkładu w badania stanowiska (Vörös, 2013, s. 64–95; Vörös, 2015, s. 110–263 i 272–373). Jednocześnie ich ustalenia – zestawione i zharmonizowane z rezultatami najnowszych badań – pozwoliły pełniej zrozumieć strukturę i funkcjonowanie cytadeli.

Analizy prowadzone po 2009 roku wykazały ponadto, że zachowane relikty pałacu królewskiego Heroda Wielkiego wykazują ścisłe analogie z dobrze przebadanymi kompleksami herodiańskimi na Zachodnim Brzegu. Uderzające podobieństwa architektoniczne widoczne są zwłaszcza w rozwiązaniach takich jak łaźnie pałacowe (Masada, Herodion,

Kypros), systemy akweduktów (Hyrkanium i Aleksandrejón) czy dorycki dziedziniec perystylowy (Aleksandrejón) (Vörös, 2023). Odpowiednie elementy odkryte na Macherontie wskazują, że wszystkie te budowle powstały najprawdopodobniej w tym samym kręgu architektów i mistrzów budowlanych działających na dworze Heroda.

Badania stratygraficzne wykazały także, że pozostałości wczesnorzymskiego garnizonu wojskowego – później wykorzystanego przez zelotów podczas pierwszej wojny żydowskiej – zostały wzniesione na ruinach zniszczonego pałacu herodiańskiego. Mury rzymskich budowli opierały się bezpośrednio na fundamentach wcześniejszej konstrukcji, a w ich obrębie odkryto liczne monety z drugiego i trzeciego roku pierwszej wojny żydowskiej (67–68 po Chrystusie). Dane te pozwoliły jednoznacznie potwierdzić zniszczenie pałacu herodiańskiego przez Nabatejczyków w 36 roku po Chrystusie.

Końcowe rezultaty wykopalisk zostały opublikowane w trzech obszernych monografiach naukowych określanych wspólnie jako „trylogia Macherontu”. Ukazały się one jako tomy 53, 55 i 56 prestiżowej serii *Collectio Maior* wydawanej przez Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie. Łącznie publikacje te obejmują 1548 stron szczegółowych analiz archeologicznych i architektonicznych.

W czasie pandemii COVID-19 autor artykułu przygotował również obszerną, liczącą 420 stron analizę naukową poświęconą biblijnemu znaczeniu stanowiska, zatytułowaną *Machaerus: The Golgotha of John the Baptist*, opublikowaną w 2022 roku przez Węgierską Akademię Sztuki w Budapeszcie. Uzupełnieniem tego opracowania stał się krótki przewodnik pielgrzymkowy *Mount Machaerus*, wydany w 2024 roku przez American Center of Research w Ammanie.

Zakończenie

Na zakończenie warto podkreślić wyjątkowy charakter stanowiska Macherontu na tle innych twierdz herodiańskich. Fortyfikacje położone na zachodnim brzegu Morza Martwego w późniejszych epokach ulegały licznym przekształceniom: część z nich została zaadaptowana

na klasztory bizantyjskie, a Herodion w okresie średniowiecza przekształcono nawet w twierdzę krzyżowców. Tymczasem Macheront pozostał miejscem niezwykłym – nie został ponownie zasiedlony i zachował się w stanie niemal nietkniętym, niczym archeologiczna „kapsuła czasu”, obejmująca okres od około 90 roku przed Chrystusem do 72 roku po Chrystusie, a więc również czas wydarzeń znanych z przekazów ewangelicznych.

Dzięki temu stanowisko to zachowało wyjątkową autentyczność jako miejsce historyczne. Z jednej strony dysponujemy starożytnymi świadectwami pisаныmi z I wieku, z drugiej zaś – współczesnymi wynikami badań archeologicznych prowadzonych od 1968 roku. Ten drugi wymiar obejmuje cały krajobraz archeologiczny – reliktury architektury, materialne pozostałości zabudowy oraz liczne namacalne ślady działalności człowieka, które można poddać szczegółowej analizie naukowej.

Zestawienie tych dwóch źródeł poznania – przekazów historycznych i danych archeologicznych – ukazuje ich pełną zgodność. Na Macherontie teksty starożytne i materialne świadectwa przeszłości wzajemnie się uzupełniają, tworząc spójny obraz miejsca, które od czasów starożytnych zachowało swoją tożsamość niemal nienaruszoną.

Abstrakt

Macheront – odkrycie i historia badań archeologicznych

Artykuł przedstawia historię badań nad twierdzą Macheront – od jej identyfikacji w XIX wieku po najnowsze badania archeologiczne. W oparciu o starożytne źródła pisane, zwłaszcza przekazy Józefa Flawiusza, oraz wyniki wykopalisk prowadzonych w latach 1968–2025 ukazano rozwój historyczny stanowiska od okresu hasmonejskiego i herodiańskiego aż po jego zniszczenie w czasie pierwszej wojny żydowskiej. Szczególną uwagę poświęcono pozostałościom herodiańskiej cytadeli pałacowej oraz znaczeniu Macherontu jako miejsca uwięzienia i śmierci Jana Chrzciciela. Artykuł podsumowuje także aktualny stan badań archeologicznych.

Słowa kluczowe: Macheront; Jan Chrzciciel; Herod Antypas; archeologia; architektura; Józef Flawiusz

Abstract

Machaerus: Discovery and the History of Archaeological Research

The article presents the history of research on the fortress of Machaerus, from its identification in the nineteenth century to the most recent archaeological investigations. Drawing on ancient written sources, especially the accounts of Josephus, as well as on the results of excavations conducted between 1968 and 2025, it outlines the historical development of the site from the Hasmonean and Herodian periods to its destruction during the First Jewish War. Particular attention is devoted to the remains of the Herodian palace-citadel and to the significance of Machaerus as the place of the imprisonment and death of John the Baptist. The article also summarizes the current state of archaeological research.

Keywords: Machaerus; John the Baptist; Herod Antipas; archaeology; architecture; Josephus

References

- Arbiv, K. (2023). Evidence of the Roman attack on the Third Wall of Jerusalem at the end of the Second Temple period. *'Atiqot*, 111, 103–118. <https://doi.org/10.70967/2948-040X.1064>
- Bauckham, R. (2017). *Jesus and the eyewitnesses: The Gospels as eyewitness testimony*. Eerdmans.
- Bianchi, S., & Faggella, F. (1993). The resumption of the archaeological investigation at Qal'at el-Mishnaqa, 1992 excavation. A preliminary report. *Annual of the Department of Antiquities of Jordan*, 37, 407–416.
- Corbo, V. C. (1978). *La fortezza di Macheronte: Rapporto preliminare alla prima campagna di scavo* (8 settembre–28 ottobre 1978). *Liber Annuus*, 28, 217–238.
- Corbo, V. C. (1979). *La reggia-fortezza erodiana: Rapporto preliminare alla seconda campagna di scavo* (3 settembre–20 ottobre 1979). *Liber Annuus*, 29, 315–326.
- Corbo, V. C. (1980). *La fortezza di Macheronte (Al-Mishnaqa): Rapporto preliminare alla terza campagna di scavo* (8 settembre–11 ottobre 1980). *Liber Annuus*, 30, 365–376.
- Corbo, V. C., & Loffreda, S. (1981). *Nuove scoperte alla fortezza di Macheronte: Rapporto preliminare alla quarta campagna di scavo* (7 settembre–10 ottobre 1981). *Liber Annuus*, 31, 257–286.
- Focant, C. (2012). *The Gospel according to Mark: A commentary*. Pickwick Press.
- Hoehner, H. W. (1980). *Herod Antipas: A contemporary of Jesus Christ*. Zondervan.
- Loffreda, S. (1996). *La ceramica di Macheronte e dell'Herodion (90 a.C.–135 d.C.)* (SBF Collectio Maior, 39). Franciscan Printing Press.
- Marino, L., Martella, F., & Fitiani, N. (2017). *Qal'at al-Mishnaqa: La fortezza erodiana di Macheronte e il villaggio di Mekawer in Giordania*. Altralinea Edizioni.

- Meier, J. P. (1992). John the Baptist in Josephus: Philology and exegesis. *Journal of Biblical Literature*, 111(2), 225–237. <https://doi.org/10.2307/3267541>
- Piccirillo, M. (1980). Le monete della fortezza di Macheronte (El-Mishnaqa). *Liber Annuus*, 30, 403–414.
- Piccirillo, M. (1995). La antichità christiane del vilaggio di Mekawer. *Liber Annuus*, 45, 293–318.
- Rainey, A. F. (1971). Surface remains pertaining to the fall of Macherus (po hebrajsku, ze streszczeniem po angielsku). *Eretz-Israel: Archaeological, Historical and Geographical Studies*, 10, 264–267.
- Seetzen, U. J. (1810). Charte von Palästina, reducirt aus den von dem Herrn Doktor Seetzen an Ort und Stelle entworfenen Handzeichnungen. Gotha
- Seetzen, U. J. (1854). *Reisen durch Syrien, Palästina, Phönicien, die Transjordan-Länder, Arabia Petraea und Unter-Aegypten* (t. 2, red. F. Kruse).
- Strobel A. (1977), Auf der Suche nach Machärus und Kallirrhoe: Selbstzeugnisse und Dokumente zu einem geographischen Problem des 19. Jahrhunderts. *Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins*, 93, 247–267. <https://www.jstor.org/stable/27931059>
- Strobel, A. (1968). Machaerus: Geschichte und Ende einer Festung im Lichte archäologisch-topographischer Beobachtungen. W: S. Wagner (red.), *Bibel und Qumran: Festschrift für Hans Bardtke* (s. 198–225). Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft.
- Strobel, A. (1974). Observations about the Roman installations at Mukawer. *Annual of the Department of Antiquities of Jordan*, 19, 101–127, 215–232.
- Tristram, H. B. (1873). *The land of Moab: Travels and discoveries on the east side of the Dead Sea and the Jordan*. Harper & Brothers.
- Vörös, G. (2013). *Machaerus I: History, archaeology and architecture of the fortified Herodian royal palace and city overlooking the Dead Sea in Transjordan: Final report of the excavations and surveys 1807–2012* (SBF Collectio Maior, 53). Edizioni Terra Santa.
- Vörös, G. (2015). *Machaerus II: The Hungarian archaeological mission in the light of the American Baptist and Italian-Franciscan excavations and surveys: Final report 1968–2015* (SBF Collectio Maior, 55). Edizioni Terra Santa.
- Vörös, G. (2019). *Machaerus III: The golden jubilee of the archaeological excavations: Final report on the Herodian citadel 1968–2018* (SBF Collectio Maior, 56). Edizioni Terra Santa.
- Vörös, G. (2020). The bema in the Lithostrotos-Gabbatha on the Golgotha of Saint John the Baptist: The apsidal judgement-seat throne-niche of Tetrarch Antipas in the stone paved Herodian royal peristyle courtyard of the fortified Machaerus mountaintop palace overlooking the Dead Sea in Transjordan. W: A. Coniglio & A. Ricco (red.), *Holy Land archaeology on either side: Archaeological essays in honour of Eugenio Alliata, OFM* (SBF Collectio Maior, 57; s. 99–120). Edizioni Terra Santa.
- Vörös, G. (2022). *Machaerus: The Golgotha of John the Baptist. The Herodian royal city overlooking the Dead Sea in Transjordan, where Princess Salome danced: Archaeological excavations of the Hungarian Academy of Arts 2009–2021*. MMA Kiadó.

- Vörös, G. (2023). The Peristyle Courtyard of Alexandria/Sartaba in the Light of the Herodian Royal Palace in Machaerus: A Comparative Architectural and Archaeological Analysis, 40 Years After the Excavations and Surveys in 1981 and 1983. *Liber Annuus*, 73, 559–575. <https://doi.org/10.1484/J.LA.5.141414>
- Vörös, G. (2024a). *Mount Machaerus: An introduction to the historical, archaeological, and pilgrim site overlooking the Dead Sea in the Kingdom of Jordan*. The American Center of Research.
- Vörös, G. (2024b). Jerusalem, Machaerus, and Masada in AD 70, 72, and 73: Comparative Analysis of the Three Subsequent Roman Circumvallation Siege Walls in the Lights of the Archaeological Evidence and the Narrative Accounts of Flavius Josephus. *Liber Annuus*, 74, 215–245. <https://doi.org/10.1484/J.LA.5.150541>

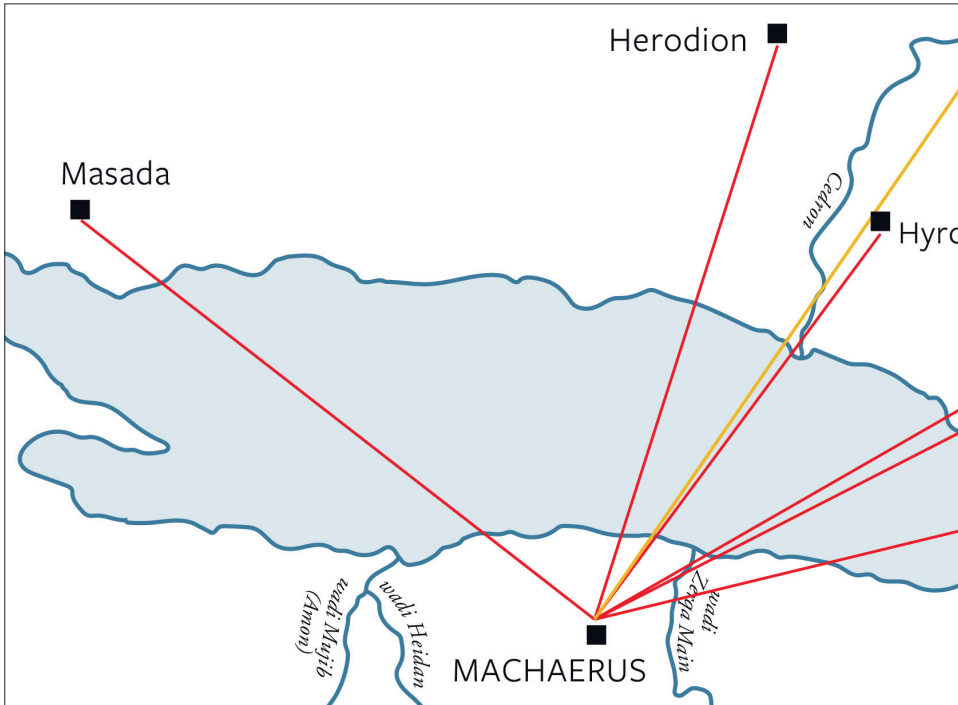
1. Fotografia Macherontu z Morzem Martwym w tle wykonana z helikoptera w 2004 roku w pierwszych promieniach wschodzącego słońca. Na Zachodnim Brzegu, na zachodzie, widoczne są Qumran i Jerozolima (dzięki uprzejmości ACOR, The Jane Taylor Collection; wszystkie zdjęcia i grafiki udostępnione przez autora artykułu).

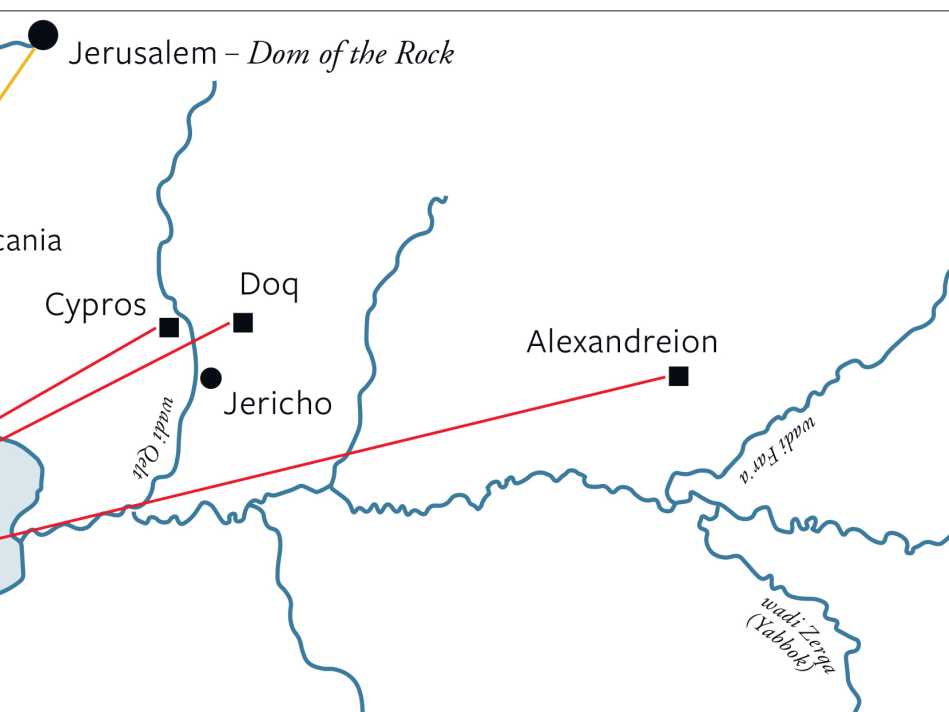
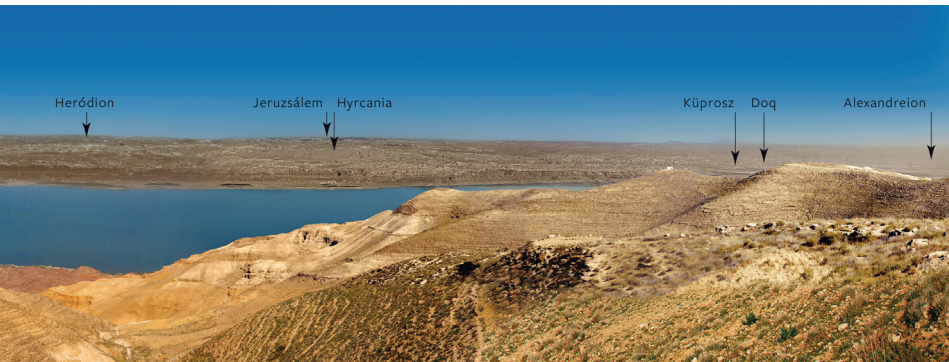
2. Zdjęcie satelitarne Ziemi Świętej wykonane przez NASA, widok od południa. Wyraźnie widoczne jest dominujące położenie geograficzne Macherontu oraz jego królewskiego portu Callirrhoe nad Morzem Martwym naprzeciw Jerozolimy. Uwięziony Jan Chrzciciel wysłał z Macherontu swoich uczniów do Jezusa w Galilei, prawdopodobnie do Kafarnaum (Mt 11, 2–6; Łk 7, 18–23).

3. Fotografia terenowa wykonana w czerwcu 1968 roku ukazuje południową część cytadeli z Morzem Martwym w tle; widok od wschodu. Na pierwszym planie znajdują się wykopaliska w obszarze A (sekcje V3 i U3). W tle po lewej widoczny jest obszar B (sekcja S4), a po prawej obszar CV (sekcje R6 i R7).

4. Fotografia panoramiczna wraz z uzupełniającą ją poniżej mapą Morza Martwego ukazują bezpośrednie posiadłości Heroda na zachodnim brzegu Morza Martwego, w tym ze stolicą starożytnego królestwa. Miasto i stanowił potężną barierę przeciw Nabatejczykom. Widok i orientacja mapy skierowane są z Jeruzolimy. Machaerus był najsilniej ufortyfikowanym miejscem w Judei” (*Historia naturalis*)

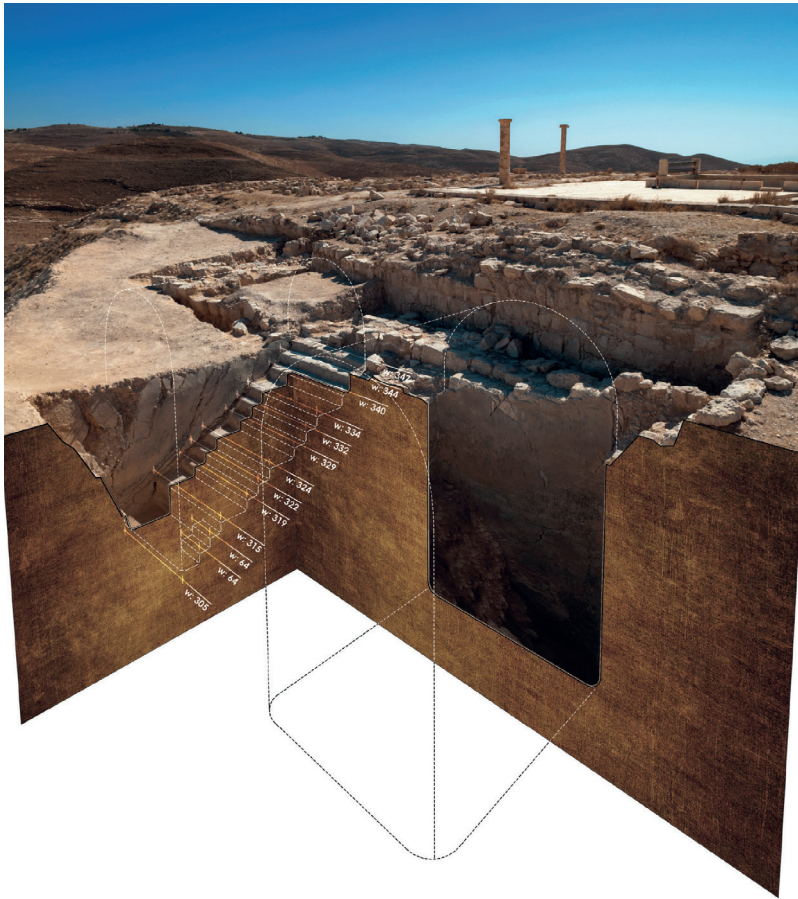
nie powiązania wizualne między Macharontem (po lewej, na pierwszym planie) a ważnymi królewskimi ośrodkami – Jeruzolimą. Macharont zajmował kluczową pozycję we wschodniej linii obrony Świętego Państwa na zachód. Para ilustracji jasno wyjaśnia, dlaczego Pliniusz Starszy w 77 roku n.e. napisał: „zaraz po zdobyciu Macharontu hasmonejsko-herodiański system obronny mógłby się załamać” (I, 15, 16).

5. Autor kończy wykopaliska centralnej hasmonejskiej cysterny cytadeli Macherontu o głębokości 15,5 m (ponownie wykorzystywanej w okresie herodiańskim), wraz z jej zrekonstruowanym modelem 3D. Architektoniczny kształt wcześniej nieodkrytej, stożkowej przestrzeni, wyposażonej od starożytności w kamień zamykający, kończy się kwadratową przestrzenią o wymiarach 4×4 m, przypominającą nachyloną podstawę stosu.

6. Całkowicie odsłonięty i znakomicie zachowany monumentalny basen z dwunastoma tynkowanymi stopniami był jedną z trzech żydowskich łaźni rytualnych (*mikva'ot*) w herodiańskim pałacu królewskim w Macheroncie. Posiada on bliskie analogie do starożytnych żydowskich łaźni rytualnych w Qumran i Hebronie; widok w kierunku zachodnim.

7. Przestrzeń architektoniczna dwóch ustawionych szeregowo basenów wodnych wraz z przypuszczalnymi sklepieniami nad nimi. Przy założeniu grubości sklepienia wynoszącej około 80 cm szczyt półcylindrycznych dachów znajdowałby się tuż poniżej poziomu fundamentów posadzki herodiańskiego dziedzińca królewskiego.

8. Absydalny mur niszy tronowej w herodiańskim dziedzińcu królewskim, zrekonstruowany z oryginalnych elementów architektonicznych metodą anastylozy, na pierwotnych fundamentach. W tym miejscu nie zachował się pierwotny poziom posadzki z czasów Heroda; prawdopodobnie do podwyższonego tronu prowadziły schody.

9. Główna brama Jerozolimy, zwana Bramą Damasceńską, z Kopułą na Skale oraz Macherontem (oznaczonym strzałką) w tle. Widok w kierunku południowo-wschodnim.